

Türk Diasporasında Vatandaşlık Bilinci: Yasal ve Politik Bağlam

Citizenship Consciousness in Turkish Diaspora: Legal and Political Context

Gizem KOLBAŞI MUYAN¹

ÖZ

Bu çalışmada, Türk diasporasının Türk vatandaşlığına sahip olmasının iki açıdan önemli olduğu vurgulanmaktadır. İlk olarak, Türkiye'nin diaspora politikaları bağlamında, Türk diasporasının öznelinin (vatandaş, soydaş, akraba topluluk, vb.) içerisinde yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının, Türk vatandaşlığı statüsünün etkisiyle Türkiye'de birçok hakka sahip olduğu görülmektedir. Bu durum, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda (m.66) yapılan Türk tanımının Türk vatandaşlığı ile ilişkilendirilmesinin de doğal bir sonucudur. İkinci olarak ise Türk vatandaşlığı, özellikle Avrupa Birliği (AB) üyesi devletlerde yaşayan Türkler için Türkiye-AB ortaklık hukuku bağlamında önemli yasal haklar getirmektedir. Bu noktada, Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın (ABAD) çalışma kapsamında incelenen kararları da bu haklara ilişkin önemli bir yasal zemin oluşturmaktadır. Çalışma, üç araştırma yöntemi üzerinden kurgulanmıştır. İlk olarak, Türkiye'nin Türk diasporasına ilişkin politikaları çözümlenmiştir. Bu çözümlenme (i) literatür incelemesi, (ii) Türk hukukun incelenmesi, (iii) Türkiye'nin ilgili kurumlarının uygulamalarının incelenmesi ile yapılmıştır. İkinci olarak, Türk vatandaşlarının, Türkiye-AB ortaklık hukuku ile ortaya konan haklarının yasal arka planına odaklanılmıştır. Üçüncü ve son olarak da Türk vatandaşlarının AB üyesi devletlerle ilişkilerindeki güncel gelişmeleri ve ortaya çıkan tartışmalı durumları yorumlaması ve bağlayıcı hükümler içermesi nedeniyle son dönemde verilen ABAD kararları incelenmiştir. Araştırmanın sonucu olarak, Türk vatandaşlığının, Türk diasporasına (yurt dışında yaşayan Türklerin) hem Türkiye ile hem de yaşadıkları ülkelerle ilişkilerinde önemli haklar, kazanımlar ve ayrıcalıklar getiren bir yasal araç olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Türk Diasporası, Türk Vatandaşlığı, Türkiye-AB Ortaklık Hukuku, Ulusötesi Vatandaşlık, Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD) Kararları

ABSTRACT

In this study, it is emphasized that Turkish citizenship is important in two aspects. First, in the context of Turkey's diaspora policy, Turkish citizens living abroad as the subject of Turkish diaspora (citizens, fellow descendants, relative communities, etc.) have many rights with the effect of Turkish citizenship status in Turkey. This is a natural result of the definition of Turk which is associated with Turkish citizenship in the Constitution of the Republic of Turkey (article 66). Secondly, Turkish citizenship, especially for Turks living in European Union (EU) member states, brings important legal rights in the context of EU law. At

***Sorumlu yazar/Corresponding author:**
Gizem Kolbaşı Muyan (Bağımsız Araştırmacı),
Ankara, Türkiye
E-posta: gkolbasi@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0403-5836

Başvuru/Submitted: 01.02.2021
Revizyon Talebi/Revision Requested:
18.02.2021
Son Revizyon/Last Revision Received:
20.02.2021
Kabul/Accepted: 05.03.2021
Online Yayın/Published Online: 05.05.2021

Atıf/Citation: Kolbasi Muyan, Gizem. "Türk Diasporasında Vatandaşlık Bilinci: Yasal ve Politik Bağlam." *Türkiyat Mecmuası-Journal of Turkology* 31, 1 (2021): 259-280.
<https://doi.org/10.26650/iuturkiyat.872446>

this point, the decisions of the European Court of Justice (ECJ), which are examined within the scope of the study, also reveal an important legal basis for these rights. The study is structured over three research methods. First, the policies were resolved on Turkey's diaspora policies. This analysis was done on three pillars: (i) review of the literature on diaspora and Turkish diaspora, (ii) the examination of Turkish law, (iii) analysis of the applications and implementations of the relevant institutions of Turkey. Second, the study focused on the legal background of the rights of Turkish citizens set forth by Turkey-EU association law. Thirdly, and lastly, the recent ECJ decisions have been examined due to their interpretation of the current developments and controversial situations arising in the relations of Turkish citizens with EU member states and their binding provisions. As a result of the research, Turkish citizenship has been identified as a legal tool that brings important rights, gains and privileges for Turkish diaspora (Turkish citizens living abroad) in their relations both with the (EU) countries they reside in and their home country, Turkey.

Keywords: Turkish Diaspora, Turkish Citizenship, Turkey-EU Association Law, Transnational Citizenship, European Court Of Justice (ECJ)

EXTENDED ABSTRACT

The concept of citizenship receives scholarly attention in the migration literature. It often comes to the agenda related with the immigrant integration. Despite of the increasing attention to the concept of citizenship in migration studies, it has received limited interest from diaspora studies. This article revisits the citizenship concept from the diaspora perspective more specifically in the context Turkish diaspora. Main aim is to point out the meaning of Turkish citizenship for Turkish diaspora from the legal perspective. More importantly the rights derived from EU-Turkey association law are discussed in order to underline the importance of Turkish citizenship for their legal position in the countries they reside in. In this regard, Turkish citizenship will be analyzed in the context of both national (Turkey) and EU context by employing not only the legal documents at the national and EU level but also the judgments of the European Court of Justice (ECJ). The article argues that Turkish citizenship is an important legal tool for Turkish diaspora to enjoy with the better rights and opportunities both in Turkey and European Union (EU) Member States (MSs).

The first part mainly highlights the conceptual and theoretical background. Although there is not any agreed definition of Turkish diaspora, this article reflects a narrow perspective and refers to the Turkish citizens living abroad as Turkish diaspora. The citizenship tie and status of Turkish diaspora influence their relationship with their homeland (Turkey and Turkish society) and strengthen their political, economic and social embeddedness to the homeland. In this regard, Turkey allows not only dual citizenship but also multiple citizenships. In addition to this, it tries to continue its strengthened relation with the ones who renounce their citizenship in order to naturalize through Blue Card. The article refers to the rights and responsibilities of Turkish citizenship under three spheres: Right to vote and stand for elections, military service and economic aspect. When the citizenship policies are considered, it could be concluded that Turkey wants to strengthen its relationship with its diaspora and tries to attract the attention of Turks abroad to the Turkish citizenship by attributing more rights and opportunities and less responsibilities. In this respect, Turkey could be referred as a "transnational nation-state" and reflects a transnational citizenship policy.

The second part discusses the rights of Turkish diaspora derived from Turkish citizenship in the EU MSs. Although there is a tendency to discuss homeland citizenship in relation with the country of origin and homeland society, in this study the importance of Turkish citizenship will be elaborated in the context of country residence. Turkish citizens, in some cases, could even receive better treatment than the citizens of the country of residence and/or EU citizens. This “reverse discrimination” which refers to the less favorable treatment of citizens of the country of residence mainly results from the interaction between national and EU law. The case law of the ECJ clarifies the rights of Turkish citizens in the EU. Therefore, the more favorable situation of Turkish citizens compared with the citizens of EU MSs and/or EU citizens is discussed as a result of the analyses of the judgments of the ECJ on EU-Turkey association law in three spheres: Lawful residence and expulsion, family reunification and social security.

Due to the rights derived from EU-Turkey association law, Turkish citizenship also strengthens the legal position of Turkish diaspora in the EU MS. In this regard, Turkish citizenship promotes the active participation of Turkish diaspora to the social and economic life in the country of residence. It could be argued that the transnational citizenship of Turkish diaspora could foster their integration to the country and society of residence. Therefore, as opposed to the discussions from the perspective of countries of immigration which perceives transnationalism and integration as a zero-sum game, Turkish citizenship could be in a complementary position in the integration debate. The article also concludes that in addition to the sentimental meaning of Turkish citizenship to Turkish diaspora, there are pragmatic considerations which could also foster the meaning of Turkish citizenship even for post migration generations.

Giriş

Vatandaşlık kavramı, genel olarak göç araştırmalarında özel olarak ise göçmenlerin entegrasyonu tartışmalarında yoğun bir şekilde gündeme gelmektedir. Ancak giderek artan bu ilgiye rağmen, sosyal ve yasal anlamıyla “vatandaşlık” kavramı, diaspora çalışmalarında yeterince ilgi görmemektedir. Oysa bu ilgiyi fazlasıyla hak eden bu kavrama ilişkin var olan boşluğu bir nebze olsun doldurabilmek amacıyla bu çalışmada vatandaşlık olgusuna diaspora bağlamında odaklanılacaktır.

Türk diasporasının Türk vatandaşlığı bağı ve statüsü, öncelikle ana vatan (Türkiye ve Türk toplumu) ile ilişkilerini etkilemekte, siyasal, ekonomik ve sosyal bağları güçlendirmektedir. Nitekim vatandaşlık politikaları dikkate alındığında Türkiye’yi, büyük ve güçlü bir diasporaya sahip olduğunu düşünen “ulusötesi bir ulus-devlet” olarak adlandırmak olanaklıdır.¹ Türk diasporasının Türk vatandaşlığı bağı ve statüsü, özellikle AB üyesi devletlerde de özel bir önem taşımakta, Türk vatandaşlığı AB üyesi ülkelerde yaşayan Türkler için birçok hak sağlamakta ve bu hakları koruma altına almaktadır. Bu nedenle, özellikle AB üyesi ülkelerde yaşayan Türk diasporasının “Türk vatandaşlığı”na sahip olması, sadece duygusal kaygılardan (Türkiye ve Türk toplumu ile olan bağlarını korumak) kaynaklanan bir seçim değil, Türk göçmenler için pratik kazanımlar da sağlayan bir gerekliliktir.

Bu bağlamda, bu çalışmanın temel iddiası, Türk diasporasının (yurt dışında yaşayan Türklerin) Türk vatandaşlığına sahip olmasının, hem Türkiye ile ilişkilerinde (diaspora politikalarını etkileme) hem de yaşadıkları ülkelerle ilişkilerinde (Türkiye-AB ortaklık hukuku ve kazanılmış haklar / tersine ayrımcılık) önemli bir yasal araç olduğudur.

Çalışmada, Türk diasporasının, ana vatan vatandaşlığı ile Türkiye’de ve yaşadıkları ülkelerde ne tür hak ve ödevlere sahip olduğu ortaya konulmaktadır. İlk bölümde, kavramsal ve kuramsal tartışmalara yer verilecek ve Türkiye’nin diasporasına bakışı Türk vatandaşlığı üzerinden çözümlenecektir. Son bölümde, “Türk vatandaşlığı”nın, yurt dışında yaşayan Türkler (Türk diasporası) için yaşadıkları ülkelerde ne tür kazanımlar sağladığı vurgulanacaktır. Bu amaçla Türkiye-AB ortaklık hukuku ve bu kapsamda elde edilen haklar (tersine ayrımcılık) araştırılacak ve özellikle Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD) kararları tartışılacaktır.

1. Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve

Vatandaşlık kavramı göç çalışmalarında ağırlıklı olarak yaşanılan ülke² bağlamında ele alınmaktadır. Diaspora çalışmalarına ilginin artması ve göçmen toplumların da diaspora literatüründe ele alınması ile vatandaşlık olgusu göç veren ülke³ ile ilişkili olarak da tartışılmaya başlanmıştır. Vatandaşlık konusu özellikle 1990’lardan itibaren göç veren ülke ve diaspora ile ilişkili olarak farklı şekillerde ele alınmıştır. Diaspora ile ana vatan arasındaki vatandaşlık

1 Nina Glick Schiller ve Georges Eugene Fouron, *Georges Woke Up Laughing: Long Distance Nationalism and Search for Home* (Durham/London: Duke University Press, 2001), 21-22.

2 Bu çalışmada, göç alan ülke ve yaşanılan ülke ifadeleri aynı anlamda ve birbirinin yerine kullanılmaktadır.

3 Bu çalışmada, göç veren ülke, köken ülke, ana vatan kavramları aynı anlamda ve birbirinin yerine kullanılmaktadır.

bağı, kullanıldığı çerçeveye göre vatandaşlık kavramının başına farklı sıfatlar getirilerek ifade edilmeye çalışılmıştır: Çok-katmanlı (multilayered), bölgesel olmayan (non-territorial), yurt dışı (extra-territorial), ikametsiz (non-residential), benzer (quasi) ve ulusötesi (transnational).⁴ Bu çerçevede ulusötesi vatandaşlık (transnational citizenship) kavramı, konuya ilişkin yazında yeni bir tartışma ve araştırma alanı olarak daha sık gündeme gelmeye başlamıştır.⁵

Çifte (çoklu) vatandaşlık üzerine en yaygın tartışma ise göçmenlerin ana vatanlarına ekonomik katkısı, yani göçmen işçi dövizlerini gönderen ülkeye çekme bağlamında yürütülmektedir.⁶ Göçmen vatandaşların özellikle göç - kalkınma ilişkisinde ana vatanlarına ulusötesi ekonomik katkısı akademide ilgi çekmeye devam etmektedir. Vatandaşlık bağının ana vatanla etkileşimi bağlamında günümüzde en yaygın ele alındığı başlık ise siyasi katılım konusundadır. Göçmenlerin ve çifte vatandaşların ana vatanlarında oy vermesi ve siyasi süreçlere katılımı konusu, özellikle 1990'ların ortalarından itibaren akademik tartışmaların odağında yer almaktadır. Bunun temel nedeni ise toprak ile ilişkilendirilen bir tanımdan uzaklaşarak, sınır dışında yaşayan göçmenlerin de dâhil edileceği millet ve vatandaşlık tanımına gidilmesinde yatmaktadır.

Bu çalışmada, Türk diasporasının ulusötesi vatandaşlık bağı, ana vatanın onlara sağladığı yasal çerçeve, hak ve ödevleri bağlamında yansıtılmaktadır. Bu bağlamda, Türk vatandaşlığının yurt dışında yaşayan Türk vatandaşları için Türkiye'de sağladığı haklar ve kolaylıkların yanı sıra, özellikle AB üyesi ülkelerde yaşayan Türk vatandaşları için AB bünyesinde de sağladığı haklar ve kolaylıkların bulunduğu vurgulanmaktadır.

Türkiye'nin diaspora ve Türk diasporası tanımı, Türk vatandaşlığının yasal arka planı ve yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının hak ve ödevleri açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle öncelikli olarak Türkiye'nin diaspora politikalarının tartışılması yararlı olacaktır. Türkiye'nin diaspora politikaları, tarihsel ve yasal arka planı daha öncelere dayanmakla beraber, özellikle 21. yüzyıldan itibaren şekillenmeye başlamıştır. Ancak bu süreç, henüz, açık ve net bir Türk diasporası tanımının yapılması, dış politikayı belirleyen yasal alt yapının kurulması, kurumsal yapıların ve görev alanının belirgin bir şekilde tanımlanmasıyla sonuçlanmamıştır. Türk diasporasına ilişkin bu kavramsal belirsizlik, dünya genelinde diaspora konusuna ilişkin kavramsal ve kuramsal gelişmelerden görece az oranda etkilenmiş, konuya ilişkin akademik araştırmalar Türk akademisinde son dönemlerde ortaya çıkmaya başlamıştır. Türk diaspora

4 Kim Barry, "Home and Away: The Construction of Citizenship in an Emigrant Context", *New York University Law Review* 81, 1 (2006); David Fitzgerald, "Rethinking Emigrant Citizenship", *New York University Law Review* 81, 1 (2006).

5 Rainer Bauböck, *Transnational Citizenship: Membership and Rights in International Migration* (Aldershot: Edgard Elgar, 1994); Rainer Bauböck, "Cold Constellations and Hot Identities: Political Theory Questions about Transnationalism and Diaspora", *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods*, editörler: Rainer Bauböck ve Thomas Faist (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2010); Michael Collyer, "Diasporas and Transnational Citizenship", *The Oxford Handbook of Citizenship*, editörler: Ayelet Shachar, Rainer Bauböck, Irene Bloemraad ve Maarten Vink, (Oxford: Oxford University Press, 2017).

6 Thomas Faist, "Transnationalization in International Migration: Implications for the Study of Citizenship and Culture", *Ethnic and Racial Studies* 23, 2 (2000):192.

politikalarını belirlemenin ön gereği olan tanım sorunu, küresel tartışmalardan yola çıkılarak, Türkiye’deki kavramsal gelişmeler ve kurumsal uygulamalar bağlamında çözümlenmeye çalışılacaktır.

Yunanca dia (için) ve sporos (tohum) kelimelerinden türeyen diaspora sözcüğü, etrafa saçılmış / dağılmış tohumlar anlamına gelmektedir. Uluslararası göçün, çeşitli nedenlerle son yıllarda giderek artmasından dolayı, dünya genelinde göçmen sayısı hızla artmış, bu da doğduğu ve / veya vatandaşı olduğu ülke dışında yaşayan insanların sayısının yüz milyonlarla ifade edildiği bir küresel gerçekliğin ortaya çıkmasına neden olmuştur. İşte bu küresel durum, diaspora kavramının yeniden düşünülmesini, tartışılmasını ve geçmişe oranla daha sık ve daha kolay kullanılmasını sağlamıştır.⁷

Türk diasporası kavramı, öncelikle bu kavramı oluşturan iki sözcüğün (‘Türk’ ve ‘Diaspora’) Türkiye’de ve Türkçede nasıl tanımlandığı ile ilgilidir. ‘Türk’ sözcüğü, Türkiye Cumhuriyeti’nin normlar hiyerarşisi bağlamında en üst yasal belgesi olan Anayasa’nın 66. maddesinde yer alan “Türk Vatandaşlığı” başlığı altında “Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür.” ifadesiyle tanımlanmıştır.⁸ Bu anayasal tanım, Türk kavramını, tartışmaya yer bırakmayacak ölçüde açık bir şekilde Türk hukukuna, dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti devletinin diğer yasal düzenlemelerine (yasa, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, yönetmelik, yönerge, vb.) ve kurumsal uygulamalarına (politikalarına) yön vermesi gereken bir çerçevede ortaya koymaktadır. Ancak anayasaya uygun olması beklenen diğer yasal belge, uygulama, siyasi söylem ve hatta yargı kararlarında dahi Türk kavramının, anayasal tanıma uygun Türk vatandaşlığı bağlamında değil, etnik bir kimlik anlamıyla kullanıldığına dair tartışmalar bulunmaktadır.⁹ *Büyük Türkçe Sözlük*’te ‘Türk’ sözcüğü ise “1. Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yaşayan halk ve bu halktan olan kimse; 2. Dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan, Türkçenin değişik lehçelerini konuşan soy ve bu soydan olan kimse” olarak tanımlanmaktadır. Görüldüğü üzere, sözlükte yer alan ilk anlam, Anayasa’nın 66. Maddesi ile uyumludur, ancak ikinci anlam vatandaşlık bağına aşan bir soy bağına işaret etmektedir.

Türk Diasporası kavramının ikinci sözcüğü olan ‘diaspora’ ise Türkiye’nin, yurt dışındaki toplumsal varlığı olarak çok geniş bir anlamda kullanılmış, bu kullanımın içine Türkiye dışında yaşayan (i) vatandaşlar, (ii) soydaşlar, (iii) akraba topluluklar, (iv) Osmanlı mirası topluluklar, (v) tüm müslümanlar ve hatta (vi) Türkiye’de eğitim gören uluslararası öğrenciler bile zaman zaman dahil edilmiştir. Türk Dil Kurumu tarafından 2011 yılında basılan *Büyük Türkçe Sözlük*’ün 11. baskısında¹⁰ diaspora sözcüğü üç farklı anlamda tanımlanmaktadır: “1. Herhangi bir ulusun veya inanç mensuplarının ana yurtları dışında azınlık olarak yaşadıkları yer. 2. Herhangi bir

7 Fırat Yıldız, “Diaspora Kavramı: Tarihçe, Gelişme ve Tartışmalar”, *Hacettepe Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 1, Sayı: 18 (2013).

8 *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*, m.66, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tc_anayasasi.maddeler?p3=66, Erişim: 24.01.2021

9 Fırat Yıldız, “Türk Kamu Yönetiminde Soydaş Sorunsalı”, *Amme İdaresi Dergisi* 51, 4 (2018).

10 TDK, *Büyük Türkçe Sözlük* (11. Baskı) (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011).

ulusun yurdundan ayrılmış kolu, kopuntu. 3. Yahudilerin ana yurtlarından ayrılarak yabancı ülkelerde yerleşen kolları, kopuntu.” Sonuç olarak Türk ve diaspora kavramlarına ilişkin, yasal ve etimolojik tanımlamalar bağlamında “Türk diasporası”, Türkiye dışında yaşayan Türkleri, yani Türkiye dışında yaşayan Türk vatandaşlarını ifade etmektedir / etmelidir. Bu kavramsal tespitin ardından, Türkiye’nin diaspora politikalarına ilişkin yorum ve çözümleme yapmak daha sağlıklı ve tutarlı olacaktır.

1.1. Türk vatandaşlığının ve Mavi Kart’ın yasal arka planı

Türk diasporasının öznesi, Türk vatandaşlarının bir kısmıdır: Yurt dışında yaşayan Türk vatandaşları. Bu tanım, bizi, Türk vatandaşlığının niteliğine ilişkin yeni bir yasal zemine taşımaktadır. Bu yasal zemin, Türk tanımını Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı ile ilişkilendiren Anayasa’daki açık ifadenin ardından, Türk Vatandaşlığı Kanunu’na¹¹ göz atmayı gerekli kılmaktadır.

29 Mayıs 2009 tarih ve 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu (m.3-ç), Türk vatandaşını “Türkiye Cumhuriyeti Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan kişi” olarak tanımlamaktadır. Yasada, vatandaşlığa, devlet ile olan yasal bağ dışında, herhangi bir dil, din, etnik kimlik, cinsiyet, cinsel tercih, ideolojik / politik tutum vb. ölçüt getirilmemiş olması önemlidir.

Türk Vatandaşlık Kanunu’nun, Türk vatandaşlarına yukarıda belirtilen yasal bağ dışında herhangi bir ölçüt getirmemesinden başka, iki konu daha çalışmamız açısından önemlidir. Bunların birincisi, “çok (çifte/çoklu) vatandaşlık”, ikincisi ise Mavi Kartlılar konusudur. Kanunun “Çok vatandaşlık” başlıklı 44. maddesinde “Herhangi bir nedenle yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanan kişilerin, bu durumlarına ilişkin belgeleri ibraz etmeleri ve yapılacak inceleme sonucunda kayden aynı kişiler olduklarının tespiti hâlinde, nüfus aile kütüklerindeki kayıtlarına çok vatandaşlığa sahip olduklarına dair açıklama yapılır.” hükmü yer almaktadır. Bu hükümden de anlaşıldığı üzere Türkiye, vatandaşlarının başka devlet(ler)in vatandaşı olmasını engellememekte, bunda bir sorun görmemektedir. Hatta bu makalenin yazarlarının uygulamada gözlemlediği durum, Türkiye’nin, yurt dışında yaşayan vatandaşlarını yaşadığı ülkenin vatandaşlığını almaları konusunda teşvik ettiği yönündedir.

Türk Vatandaşlık Kanunu’nun “Çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybeden kişilere tanınan haklar” başlıklı 28. maddesinde

Doğumla Türk vatandaşı olup da çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybedenler ve kendileri ile birlikte işlem gören çocukları; millî güvenliğe ve kamu düzenine ilişkin hükümler saklı kalmak kaydıyla askerlik hizmetini yapma yükümlülüğü, seçme ve seçilme, kamu görevlerine girme ve muafin araç veya ev eşyası ithal etme hakları dışında, sosyal güvenliğe ilişkin kazanılmış hakları saklı kalmak ve bu hakların kullanımında ilgili kanunlardaki hükümlere tabi olmak şartıyla Türk vatandaşlarına tanınan haklardan aynen yararlanmaya devam ederler, hükmü yer almaktadır.

11 *Türk Vatandaşlık Kanunu*, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/06/20090612-1.htm>, Erişim: 24.01.2021.

Bu maddede, Türk vatandaşları olmayanların Türk vatandaşlarına tanınan haklardan aynen yararlanmaya devam etmeleri öngörülmesine rağmen, dört konunun istisna olarak belirtilmesi önemlidir: (i) askerlik hizmetini yapma yükümlülüğü, (ii) seçme ve seçilme, (iii) kamu görevlerine girme, (iv) muafin araç veya ev eşyası ithal etme.

Çok vatandaşlık, Türk vatandaşlarına, başka ülkelerin vatandaşlığını da kazanma olanağı sağlamış ve bu hakkı herhangi bir sayı ile sınırlandırmamıştır. Türkiye’de konuya ilişkin yazında “çifte vatandaşlık” olarak geçse de kanunun öngördüğü vatandaşlık sayısı çift (iki) olarak sınırlandırılmamış, “çok” denilerek herhangi bir üst sınır dahi konulmamıştır. Dolayısıyla Türk vatandaşlarının -teorik olarak- aynı anda onlarca farklı devletin vatandaşı olmasında Türk hukuku açısından bir engel bulunmamaktadır. Nitekim Kanun’un 3-b maddesinde de çok vatandaşlık “Türk vatandaşının aynı anda birden çok vatandaşlığa sahip olması” olarak tanımlanmıştır. İkincisi ise kanunda öngörülen koşulları taşıması halinde, Türk vatandaşı olmayan kişilerin de yine kanunda belirtilen haklar haricinde, “Türk vatandaşlarına tanınan haklardan aynen yararlanmaya devam” edebilecekleridir.

Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun 28. maddesinde belirtilen konu, “Mavi Kart” adı altında ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Mavi Kart’a ilişkin işlemler İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşlemleri Genel Müdürlüğü (NVİGM) tarafından yürütülmektedir. Bununla birlikte, konuya ilişkin çalışmalar, içerik ve uygulama nedeniyle Dışişleri Bakanlığı’nı da ilgilendirmektedir. Nitekim Dışişleri Bakanlığı Genel Ağ sayfasında, Mavi Kart konusyla ilgili bilgiler yer almakta ve Mavi Kart “Doğumla Türk vatandaşı olup da çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybedenler ve bunların 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 28 inci maddesinde belirtilen altsoylarına verilen ve söz konusu maddede belirtilen haklardan faydalanabileceklerini gösteren resmî belge” olarak tanımlanmaktadır.¹²

Mavi Kart konusundaki ayrıntılar, “Mavi Kartlılar Kütüğü ve Beyan Edilen Nüfus Olaylarının Tutulması Hakkında Yönerge”¹³de düzenlenmiştir. Bu bağlamda, Mavi Kartlılar Kütüğünün oluşturulması, Mavi Kartlılara kimlik numarası verilmesi, nüfus olaylarının işlenmesi, vb. ayrıntılara yer verilmiştir.

1.2. Yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının hak ve ödevleri

Yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının, Türkiye’ye yönelik hak ve ödevleri birçok kanunda düzenlenmiştir. Ancak bunların içinde üç konu özellikle öne çıkmaktadır: Seçme ve seçilme hakkı, askerlik ile döviz getirme.

12 *Mavi Kart (Eski Pembe Kart) Uygulaması*, http://www.mfa.gov.tr/mavi-kart-_eski-pembe-kart_-uygulamasi-.tr.mfa, Erişim: 24.01.2021.

13 *Mavi Kartlılar Kütüğü ve Beyan Edilen Nüfus Olaylarının Tutulması Hakkında Yönerge*, <https://www.nvi.gov.tr/kurumlar/nvi.gov.tr/mevzuat/nufusmevzuat/yonerge/MaviKartlilarKutuguveNufusOlaylarininTutulmasiYonergesi.pdf>, Erişim: 24.01.2021.

1.2.1. Seçme ve seçilme hakkı ve ödevi

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın "Seçme, seçilme ve siyasi faaliyette bulunma hakları" başlıklı 67. maddesi Türk Vatandaşlarının "seçme, seçilme ve bağımsız olarak veya bir siyasi parti içinde siyasi faaliyette bulunma ve halkoylamasına katılma hakkına sahip" olduğunu belirtmektedir. Bu maddenin ikinci fıkrasında 1995 yılında yapılan değişiklikle "yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının oy hakkını kullanabilmeleri amacıyla kanun, uygulanabilir tedbirleri belirler." hükmü getirilmiştir. Anayasadaki bu düzenleme, 298 sayılı kanunun 94/A maddesi ile ayrıntılandırılmış ve yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının Türkiye'deki seçimlerde oy kullanabilmeleri için üç yöntem belirlenmiştir: (i) yurt dışında kurulacak sandıklarda oy kullanma, (ii) gümrük kapılarında oy kullanma, (iii) elektronik oylama. 2014 yılından itibaren, gümrük kapılarında oy kullanma yöntemine yurt dışında kurulan sandıklarda oy kullanma olanağı da sağlanmış, elektronik oylama yöntemi ise henüz kullanılmamıştır.

1.2.2. Askerlik

Yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının, Türkiye'de askerlik hizmeti yapmaları, geçmişte uzun süre önemli bir sorundu. Özellikle yurt dışında doğmuş ve büyümüş Türk gençlerinin, eğitim veya iş hayatlarının önemli bir döneminde yaşadığı ülkeden Türkiye'ye gelmesi birtakım olumsuzluklara yol açıyordu. Bu nedenle, yurt dışında yaşayan Türk gençlerinin askerlik hizmetlerini farklı şartlar altında yerine getirmeleri amacıyla bazı yasal düzenlemeler yapılmaktaydı.¹⁴ Son olarak 7179 sayılı Askeralma Kanunu'nda¹⁵ yapılan düzenlemeler ile bedelli askerlik (m.9), yurt dışı erteleme (m.38.) ve dövizle askerlik (m.39) gibi olanaklarla, yurt dışında yaşayan erkek Türk vatandaşlarının Türkiye'de askerlik hizmetini yerine getirmeleri için düzenlemeler yapılmıştır.

1.2.3. Döviz Getirme

Özellikle 1960'lı yıllarda Türkiye'den özel olarak Almanya genel olarak Avrupa'ya olmak üzere başlayan işgücü göçü sonucunda ortaya çıkan işçi dövizleri, Türkiye ekonomisine uzun süre katkı sağlamıştır. Nitekim 1976 yılından itibaren Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası bünyesinde, işçi dövizleri hesapları açılmaya başlanmıştır. Dünyada örneği olmayan bu uygulama, zamanla Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası bilançosunda önemli bir yere sahip olmuş, hatta Merkez Bankası bünyesinde bir dönem İşçi Dövizleri Genel Müdürlüğü adıyla bir birim dahi kurulmuştur.¹⁶ Türkiye, Türk diasporasının yurt dışında kazandığı dövizlerin Türkiye'ye getirilmesini, ekonomik kalkınma açısından da önemsemiş, konuyla ilgili teknik ve ekonomik adımları atmıştır.

14 *Askerlik*, <https://www.ytb.gov.tr/soru-cevap/askerlik>, Erişim: 24.01.2021.

15 *Askeralma Kanunu*, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/06/20190626-1.htm>, Erişim: 24.01.2021.

16 Hakan Sartaş, "İşçi Dövizlerinin Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bilançosuna Etkisi", *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 3/1 (2011), 163-182.

2. AB Ülkelerindeki Türk Vatandaşlarının Hakları: Türkiye-AB Ortaklık Hukuku

Bu başlık altında, “Türk vatandaşlığı”nın, yurt dışında yaşayan Türkler (Türk diasporası) için duygusal yönünün ötesinde, yaşadıkları ülke bağlamında sağladığı haklar ve kazandırdığı “imtiyazlı statü”¹⁷, Avrupa Birliği (AB) hukuku bağlamında ele alınmaktadır. Diaspora literatüründe vatandaşlık, ulusötesi bağlar bağlamında, “ana vatan”ı diaspora toplumları açısından önemli bir özne olarak görmektedir. Bu durum, ev sahibi devlet ve gönderen devlet (ana vatan) arasındaki politik ve ekonomik ilişkilerin niteliğinden, diaspora toplumlarının hangi devlete sadakat gösterdiğine kadar çok geniş bir çerçevede tartışılmaktadır. Çalışmamızda, başka bir araştırma konusu olabilecek bu tartışmalara değinilmemektedir.

Türkiye ile AB arasındaki ortaklık ilişkisi, 1963 yılında taraflar arasında imzalanan Ankara Antlaşması ile temin edilmiştir. Anlaşmanın dibacesinde temel amaç, “Türk halkı ile Avrupa Ekonomik Topluluğu içinde bir araya gelmiş halklar arasında gittikçe daha sıkı bağlar kurmak” olarak belirtilmiştir.¹⁸ Türkiye’yi AB üyeliğine hazırlayan Anlaşma, malların, işçilerin ve hizmetlerin serbest dolaşımı ile yerleşme serbestisinin aşamalı olarak sağlanmasını öngörmüştür. Ancak malların serbest dolaşımı Gümrük Birliği¹⁹ ile sağlansa da diğer alanlarda aşamalı geçiş süreci siyasi ve ekonomik nedenlerle sekteye uğramıştır. Ancak süreçte imzalanan Katma Protokol²⁰ ile ortaklığın karar alma organı olan Ortaklık Konseyi’nin 2/76²¹, 1/80²² ve 3/80²³ sayılı kararları, AB ülkelerinde yasal olarak ikamet eden Türk işçiler ve aile bireyleri için haklar sağlamıştır. Söz konusu hakların detayları ve Türk işçi ve aile üyelerinin yaşamlarına etkisi ise Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD) kararları ile netlik kazanmaktadır.²⁴

17 Denis Martin, “The privileged treatment of Turkish nationals”, *The First Decade of EU Migration and Asylum Law içinde*, 75–92, editörler Elspeth Guild ve Paul Minderhoud (Leiden: Brill Nijhof, 2011).

18 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında ortaklık kuran antlaşma, yürürlük tarihi 1 Aralık 1964, OJ L 217, 29.12.1964.

19 Türkiye ile Avrupa Toplulukları arasındaki gümrük birliğinin son döneminin uygulamaya konmasına ilişkin 22 Aralık 1995 tarih ve 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı [1996] OJ L35. Gümrük Birliği, sanayi malları ve işlenmiş tarım ürünlerinin serbest dolaşımı ile sınırlıdır.

20 23 Kasım 1970 tarihinde imzalanan Ortaklık Anlaşmasına ekli Katma Protokol, yürürlüğe giriş tarihi, 1 Ocak 1973, OJ L 293, 29.12.1972.

21 Ankara Anlaşması’nın 12’nci maddesinin uygulanmasına ilişkin 20 Aralık 1976 tarih ve 2/76 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı.

22 Avrupa Toplulukları ile Türkiye arasında ortaklığın geliştirilmesine ilişkin 19 Eylül 1980 tarihli 1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı.

23 Avrupa Topluluklarına üye devletlerin Türk işçileri ve aile bireylerine uyguladıkları sosyal güvenlik programlarına ilişkin 19 Eylül 1980 tarih ve 3/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı [1983] OJ L110/60.

24 Narin İdriz, “Hierarchies of Privilege: Juxtaposing Family Reunification Rights, Integration Requirements, and Nationality in EU Law”, *European Societies, Migration, and the Law: The “Others” amongst “Us” içinde*, editör Moritz Jesse. (Cambridge: Cambridge University Press, 2020), 139-140; Kees Groenendijk ve Maaike Luiten, *AB’de Yaşayan Türk Vatandaşlarının Hakları: Türk Vatandaşlarının Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile Türkiye Arasındaki Ortaklığa Dayalı Hakları*, çeviren Ozan Turhan ve Margerite Turhan (İstanbul: İKV Yayınları, 2011).

Ortaklık hukuku,²⁵ AB ülkelerinde yasal olarak ikamet eden Türk işçi ve aile fertlerinin birçok alanda ulusal hukukun yanı sıra AB hukukuna tabi olmasını sağlamaktadır. Bu durumda, Türk vatandaşları ve aile fertleri, yaşadıkları ülkede geçerli kısıtlayıcı ulusal kurallardan AB hukukuna başvurarak muaf olabilmekte ya da AB vatandaşlarına²⁶ uygulanan daha esnek kurallardan yararlanabilmektedir. AB hukuku ile ulusal hukuk arasındaki bu gerilim, temelde AB vatandaşları ile üye ülke vatandaşları²⁷ arasında ortaya çıkmaktadır. Kimi zaman AB üyesi ülkeler, serbest dolaşım hakkını kullanmamış vatandaşlarına, AB vatandaşlarından daha az hak sunabilmektedir. Literatürde “tersine ayrımcılık” (reverse discrimination)²⁸ altında ele alınan bu konu, günümüzde bazı alanlarda Türk vatandaşları için de geçerlidir.

Tersine ayrımcılık konusunun Türk vatandaşları için gündeme gelmesi, ABAD’ın Türkiye-AB ortaklık hukukunda yer alan hakları, “kötüleştirme yasağı” (standstill) ve Türk vatandaşlarına ayrımcılık yapılmaması ilkesi ile yorumlamasından kaynaklanmaktadır. Aşağıda dava ayrıntılarına girmeden AB ülkelerinde yaşayan Türk vatandaşlarının sahip olduğu imtiyazlı statü, AB vatandaşları ve üye ülke vatandaşlarıyla kıyaslanarak ortaya konacaktır. İlk olarak, yasal ikamet ve sınır dışı edilme konusunda Türk işçilerinin aile bireylerinin sahip olduğu imtiyazlı statü aktarılacaktır. İkinci olarak, Türk vatandaşlarının aile birleşimi alanında üye ülke vatandaşlarına kıyasla daha avantajlı konumda olması ele alınacaktır. Son olarak ise sosyal güvenlik alanında sosyal yardımların Türkiye’ye transferi ile ilgili Türk vatandaşlığının sağladığı haklar ortaya konulmaktadır.

2.1. Yasal ikamet ve sınır dışı edilme

Yasal ikamet ve sınır dışı edilme konusunu, Türk işçilerin aile bireyleri bağlamında ele almak gereklidir. ABAD’ın *Derin29*, *Bekleyen30*, *Pehlivan31*, *Dülger32 Kahveci ve Inan33* ile *Kuldip Singh ve diğerleri*³⁴ kararları, AB’de yasal ikamet eden ve çalışan Türk işçilerin

25 Ortaklık hukuku bu çalışmada Ankara Antlaşması, Katma Protokol ile Ortaklık Konseyi Kararlarını kapsayacak şekilde kullanılmaktadır.

26 AB vatandaşlığı bu çalışmada Direktif 2004/38 bağlamında hukuki anlamıyla kullanılmaktadır. Bu çerçevede “AB vatandaşı” ifadesi ile serbest dolaşım hakkını kullanmış ve ekonomik olarak aktif olan AB üye ülkelerinden birinin vatandaşları kastedilmektedir.

27 Üye ülke vatandaşlığı ya da statik AB vatandaşı ifadesi ile kastedilen AB üye devletlerden birinin vatandaşı olan ancak serbest dolaşım hakkından yararlanmadığı için sadece ulusal hukuka tabi olan kişilerdir. Ekonomik olarak başka bir ülkede aktif olmadıkları ya da kısa süreliğine başka bir üye ülke de bulunmaları durumunda da üye ülke vatandaşları bu kategoride yer almaktadır. Çalışmada bu kişiler statik AB vatandaşları olarak ifade edilmektedir.

28 Anne Walter, *Reverse Discrimination and Family Reunification* (Nijmegen: WLP, 2008); Chiara Berneri, “Protection of Families Composed by EU Citizens and Third-Country Nationals: Some Suggestions to Tackle Reverse Discrimination”, *European Journal of Migration and Law* 16, (2014); Kristine Kruma, *EU Citizenship, Nationality and Migrant Status: An Ongoing Challenge* (Leiden: Brill – Nijhoff, 2014).

29 C-325/05 *Derin* [2007] ECR I-6495.

30 C-462/08 *Bekleyen* [2010] ECR I-563.

31 C-484/07 *Pehlivan* [2011] ECR I-5203.

32 C-451/11 *Dülger*, 19 Temmuz 2012, EU:C:2012:504.

33 C-7..9/10 *Kahveci ve Inan*, 29 Mart 2012, EU:C:2012:180.

34 C-218/14 *Kuldip Singh ve diğerleri*, 16 Temmuz 2015 EU:C:2015:476.

aile bireylerinin AB üye ülke vatandaşlarının hatta AB vatandaşlarının aile bireyelerine kıyasla ortaklık hukuku çerçevesinde sahip oldukları imtiyazlı statünün ortaya konması açısından içtihat oluşturabilecek önemde kararlardır.

ABAD'da görülen *Derin* davası, iki buçuk yıldan uzun hapis cezası sonrasında sınır dışı edilmek istenen ve AB'de yasal olarak ikamet eden Türk işçisinin aile ferdi ile ilgilidir. ABAD kararında, OKK 1/80 m. 7 (1) kapsamında üye ülkede beş yıldan daha uzun süre ikamet eden davacının dilediği tüm işlere serbestçe girme hakkına sahip olduğunu işaret edilmiştir. Divan, hapis cezası nedeniyle uzun süre istihdamdan uzak olması, sınır dışı etme kararı alındığı tarihte 21 yaşından büyük olması, oturum hakkını elde etmesini sağlayan Türk işçisi ile aynı yerde artık ikamet etmemesi ve o işçiden bağımsız yaşaması nedenleriyle davacının ikamet hakkını kaybetmeyeceğine hükmetmiştir.³⁵

Yasal ikamet devamı konusu, ABAD tarafından başka davalarda da ele alınmıştır. Bu çerçevede *Bekleyen* davasında ABAD benzeri bir yaklaşım sergilemiştir. Türk işçinin AB ülkesinde doğan Türk çocuğu, ilgili AB ülkesinde 14 yıl ikamet ettikten sonra ailesi ile birlikte Türkiye'ye geri dönmüş ve on yıl sonra yükseköğrenim için AB ülkesine tek başına gelerek beş yıldan uzun süre kalmasının ardından OKK 1/80 md 7(2) kapsamında istihdam ve yasal ikamet elde etmek istemiştir.³⁶ Alman mahkemesi, davacının mesleki eğitime bağladığı tarihte ailesinin ilgili ülkede artık ikamet etmemesi nedeniyle, Türk işçinin çocuğu olarak (OKK 1/80 m. 7) değerlendirilemeyeceğini savunmuştur. Ancak ABAD bu dar kapsamlı bakış açısını haklı bulmayarak, m. 7(2)'nin davacının Türk işçisi anne veya babasıyla ikametini gerektirmediğini, anne ya da babasından birinin ilgili ülkede üç yıldan uzun süre yasal olarak çalışmış olmasının bu hak kapsamında değerlendirilmesi için yeterli olacağını belirtmiştir.³⁷ Ayrıca kararda, davacının ilk ikamet hakkının, AB hukuku ile ilişkili olmadığını altı çizilerek, ulusal merciler tarafından yükseköğrenim için verildiği vurgulanmıştır.³⁸

Pehlivan davası, Hollanda'da yasal olarak çalışan Türk vatandaşı anne ve babasının yanına 20 yaşındayken aile birleşimi ile gelen kız evlat hakkındadır. Davacı, Hollanda'ya gelişinden bir yıl sonra Türkiye ziyareti sırasında evlenmiş, ancak üç yıl boyunca Hollanda'da ailesi ile aynı evde yaşamayı sürdürmüştür. Davacının, ailesi ile üç yıl yaşamadan önce evlendiği için AB'de çalışan Türk işçisinin aile ferdi kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği sorgulanmıştır. Hollanda mahkemesi, davacının oturumunun evlendiği tarihten itibaren yasal olmadığını savunmuştur. ABAD ise Hollanda'nın Türk işçilerinin aile fertlerine OKK 1/80 m. 7'de belirtilene ek koşullar getirmesinin (evlilik durumunda ikamet kaybı) amaçlar ile bağdaşmadığını ifade etmektedir.³⁹

35 C-325/05 *Derin*, paragraf 57 ve 58

36 C-462/08 *Bekleyen*

37 C-462/08 *Bekleyen*, paragraf 27

38 C-462/08 *Bekleyen*, paragraf 39

39 C-484/07 *Pehlivan*, paragraflar 56 ve 57

ABAD'ın her üç davada da vardığı kararlar üzerine, Katma Protokol'ün 59. maddesinin Türk vatandaşlarını AB vatandaşlarına göre daha avantajlı duruma getirdiğine yönelik ilgili ülkelerde itirazlar yükselmiştir. Bu itirazları değerlendiren ABAD, AB vatandaşlarının ve aile fertlerinin serbest dolaşım ve ikamet konusunda Türk vatandaşları ve aile fertlerine kıyasla sahip oldukları geniş hakları işaret etmiş ve karşılaştırılabilir durumda olmadıklarını belirtmiştir.⁴⁰

Her üç karar da Türk işçilerin Türk vatandaşı aile fertlerinin, AB işçilerinin AB vatandaşı olmayan aile fertlerine göre özellikle yasal ikamet hakkı ve sınır dışı edilmeme konularında daha avantajlı konumda olmasına yol açmaktadır. ABAD'ın *Dülger* kararı çerçevesinde AB ülkesinde yasal ikamet eden Türk işçisinin Türk vatandaşı olmayan üçüncü ülke vatandaşları (ÜÜV) aile fertleri de ortaklık hukuku kapsamında değerlendirilmekte ve imtiyazlı statüden yararlanabilmektedir.⁴¹ *Derin, Bekleyen ve Pehlivan* kararlarında AB vatandaşlarının ÜÜV aile bireylerinin AB vatandaşından bağımsız hareket etmesi durumunun dikkate alınmaması olabileceği düşünülmektedir.

Zira ABAD, *Kuldip Singh ve diğerleri* kararında,⁴² AB vatandaşlarının ÜÜV aile fertlerinin başka bir AB ülkesindeki ikametleri ve hukuki statülerinin⁴³, doğrudan AB vatandaşına bağlı olduğu sonucuna varmıştır. Davada ABAD, AB vatandaşlarının, üç yılın üzerinde evli oldukları ÜÜV eşleriyle, ilgili üye ülkeden ayrıldıktan sonra boşanmasının ardından ÜÜV eşlerin ilgili AB ülkesinde oturma hakkını kaybettiğine hükmetmiştir. ÜÜV eşlerin ilgili ülkede çalışıyor olması da sonucu AB hukuku açısından değiştirmemektedir. Süresiz oturma izni elde etme süresi de Türk işçilerin aile fertleri için daha kısadır (üç yıl), aynı zamanda aile fertlerinin çalışması durumunda bir yıl içerisinde ferdi olarak da ikameti değerlendirilebilmektedir.

Derin davasında, Türk işçilerin çocuklarının AB vatandaşlarının AB vatandaşı çocuklarından da daha fazla hakla sahip olabileceği değerlendirilmektedir. Zira aynı durumda AB vatandaşının yetişkin AB vatandaşı çocuğunun da hapis cezası sonrasında ailesine bağlı oturma iznini kaybedebileceği değerlendirilmektedir. AB vatandaşı çocuğun serbest dolaşım hakkından yararlanarak ilgili ülkede tekrar yasal ikamet elde edebilmesi için ise 2004/38 sayılı Direktifte belirtilen koşulları sağlaması gerekecektir.⁴⁴ ABAD'ın *Derin* kararı bağlamında, bazı durumlarda Türk vatandaşlarına AB vatandaşlarından daha fazla hak sağlandığı yorumunu yapmak mümkündür.

Türk vatandaşlarının yasal ikamet ve sınır dışı edilmeme ile ilgili sahip olduğu bu imtiyazlı statü, yaşadıkları AB ülkesinin vatandaşlığına sahip Türk vatandaşları için de geçerliliğini korumaktadır.⁴⁵ *Kahveci ve İnan* kararına göre Türk işçiler yaşadıkları ülkenin vatandaşlığını elde ettiklerinde de (çifte vatandaş olduklarında) Türk vatandaşlığı sayesinde yaşadıkları ülkede

40 C-325/05 *Derin*, paragraflar 68 ve 69; C-462/08 *Bekleyen*, paragraflar 31-32

41 C-451/11 *Dülger*

42 C-218/14 *Kuldip Singh ve diğerleri*

43 AB vatandaşlarının ÜÜV aile üyeleri başka bir AB üyesi ülkede beş yıl yasal ikametinden sonra süresiz oturma izni elde edebilmektedir.

44 Martin, "The Privileged Treatment of Turkish Nationals", 75-92.

45 C-7...9/10 *Kahveci ve İnan*

daha fazla hak elde etmektedir. Bu durum, duygusal yönünün yanısıra, somut haklar sağlaması nedeniyle Türk vatandaşlarının ulusötesi bağlarını da güçlendirmektedir.

2.2. Aile birleşimi

Türk vatandaşlığının, ortaklık hukuku çerçevesinde AB ülkelerinde aile birleşimi konusunda sağladığı imtiyazlı statü, ABAD'ın *Doğan, Genç ve A.* kararlarında⁴⁶ açık bir şekilde ortaya konmaktadır. AB'de aile birleşimi konusunda farklı yasal kategorideki kişilere farklı haklar tanınmaktadır.⁴⁷ AB vatandaşlarının aile birleşimi, 2004/38 sayılı AB Direktifi⁴⁸ ile düzenlenmekte ve onlara geniş haklar sağlamaktadır. AB ülkelerinde yaşayan ÜÜV'lerin aile birleşimi ise 2003/86 sayılı AB Direktifi⁴⁹ ile ilgilidir. AB üyesi ülkelerin statik ve / veya ekonomik olarak aktif olmayan vatandaşları, aile birleşimi konusunda sadece ulusal kurallara tabidir ve bu kurallar birçok zaman ÜÜV ile aynıdır. AB ülkelerinde yaşayan Türk vatandaşları da 2003/86 sayılı AB Direktifi hükümleri kapsamına girmekle birlikte, Türkiye-AB ortaklık hukukunun özellikle *standstill* hükümleri (mevcut durumu kötüleştirme yasağı)⁵⁰ ve AB vatandaşları ile eşit muamele ilkesi⁵¹, AB ülkelerinde yaşayan Türk vatandaşlarına daha fazla hak sağlamaktadır. Aile birleşimi, AB ülkelerinde yaşayan Türk işçiler ve / veya Türk serbest meslek sahipleri için asli hak kategorisinde değildir. Ancak son yıllarda kısıtlayıcı aile birleşimi kurallarının Türk vatandaşlarını da kapsayacak şekilde uygulanmasının meşruluğu, ABAD⁵² ve ulusal mahkemelerin ortaklık hukukunu inceleyen kararları ile sorgulanmaya başlanmıştır.⁵³

Hollanda Temyiz Mahkemesi, Ağustos 2011 yılında verdiği kararda, aile birleşimi ile gelen eşlere uygulanan oturma izninin yenilenmesi ve devam ettirilmesi için Hollanda'ya geldikten sonraki üç yıl içerisinde entegrasyon sınavını geçme şartının ortaklık hukukunun *standstill* hükmü ile uyumlu olmadığı gerekçesi ile Türk işçilerin eşlerine uygulanamayacağına hükmetmiştir.⁵⁴

46 C-138/13, *Naime Dogan* 10 Temmuz 2014 EU:C:2014:2066; C-561/14, *Caner Genc* 12 Nisan 2016 EU:C:2016:247; ve C-89/18, *A.* 10 Temmuz 2019 EU:C:2019:580

47 Gizem Kolbaşı Muyan, "Alienation of 'Second Generation Turkish Dutch' in the Name of 'Integration'", *European Societies, Migration, and the Law: The "Others" amongst "Us," içinde*, 155-157, editör Moritz Jesse (Cambridge: Cambridge University Press).

48 29 Nisan 2004 tarihli AB vatandaşlarının ve ailelerinin üye devletlerin ülkelerine taşınma ve orada ikamet etme hakkını düzenleyen Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Direktifi 2004/38/EC [2004] OJ L 158/77

49 2003/86 sayılı Direktif: 22 Eylül 2003 tarihli aile birleşimi hakkını düzenleyen Avrupa Konseyi Direktifi 2003/86/EC [2003] OJ L 251/12

50 *Standstill* hükümleri, Ortaklık Konseyi'nin 1/80 Sayılı Kararı m. 13 ve Katma Protokol m.41/1'de yer almakta ve AB ülkelerinde sırasıyla ikamet eden Türk işçilerin ve Türk serbest meslek sahiplerinin haklarında ilgili hükümler yürürlüğe girdiği tarihten itibaren yeni kısıtlamalar getirilmesinin yasaklanmasını sağlamaktadır. Bu süre içerisinde mevcut durumun iyileşmesi halinde de

51 OKK 1/80 m. 10 işçiler arasında ayrımcılık yapılmamasını öngörmektedir.

52 *Bakınız C-138/13, Naime Dogan; C-561/14, Caner Genc; C-652/15, Tekdemir* ECLI:EU:C:2017:239; C-123/17 *Yön* ECLI:EU:C:2018:632 ve C-89/18 *A.*

53 Söz konusu hakların edinimi ve mahkeme kararlarının detaylı incelemesi bu çalışmanın önceliği değildir. Bu nedenle kararlara ilişkin hukuki incelemeler yerine bu çalışmada, Türk vatandaşlığının AB'deki Türk vatandaşları için aile birleşimi alanında sağladığı hukuki statü ve haklar vurgulanmaktadır.

54 Narin Tezcan-İdriz, "Dutch Courts Safeguarding Rights under the EEC-Turkey Association Law", *European Journal of Migration and Law*, 13 (2011), 225.

Karara gerekçe olarak söz konusu koşulun ortaklık hukukunun *standstill* hükümleri ve Türk vatandaşlarına eşit muamele ilkesi ile uyuşmaması gösterilmiştir. Karar, Türk işçilerinin Türk olmayan diğer ÜÜV eşleri için de uygulanmaktadır.⁵⁵ Statik Hollanda vatandaşlarının Türk eşleri de karar sonrasında aynı haktan yararlanırken, Hollanda vatandaşlarının Türkler dışındaki ÜÜV eşlerine entegrasyon sınavı koşulu uygulanmaya devam etmektedir. Bu durumda, Hollanda Temyiz Mahkemesi kararı ile oluşan tersine ayrımcılık, yasalarda ve uygulamalarda yapılan düzenlemelerle kısmen önlense de tamamen çözülememiştir.⁵⁶

Kısıtlayıcı aile birleşimi kuralları, Türkiye-AB ortaklık hukuku çerçevesinde ilk kez ABAD nezdinde *Naime Doğan*⁵⁷ davasında konu edilmiştir. Divan, Katma Protokol'ün yürürlüğe girdiği 1 Ocak 1973 tarihinde, aile birleşimi ile Türkiye'den gelecek eşten vize için Almanca dil yeterliliğinin kanıtlanmasının istenmediğinin altını çizmiştir. Divan, söz konusu koşulun aile birleşimini zorlaştırdığı için Türk vatandaşının yerleşme serbestisine, Katma Protokol m. 41(1) çerçevesinde yeni kısıtlama getirdiği sonucuna varmıştır.⁵⁸ Yeni kısıtlamanın “kamu yararına ilişkin ağır basan bir neden ile haklı gösterilebileceğini” vurgulayan ABAD, söz konusu davada yeni kısıtlamaların meşru bir amaç için orantılı şekilde getirilmediğine hükmetmiştir.⁵⁹ Bu çerçevede, zorla evlendirmelerin önüne geçilmesi gerekçesi ve entegrasyon koşulu meşru amaç olarak değerlendirilse dahi, Almanca dil bilgisi ispatının vize almak için gerek şart olmasının bu amaca ulaşmak için orantılı olmadığını belirtmiştir.⁶⁰ Bu durum, ilgili aile birleşimi için entegrasyon / dil sınavını geçme / yeterliliğini kanıtlama uygulamalarının, AB ülkelerindeki Türk işçilerin aile birleşimi durumunda sorgulanmasına neden olmuştur.

Genç davasında⁶¹ Danimarka, ABAD'ın *Doğan* kararını açıklamalarını beklemiş ve bir içtihat oluşumunu engellemeyi hedeflemiştir.⁶² Ancak Divan, *Genç* davasında *Doğan* kararının kapsamını daha da genişletmiştir. Türk işçilerin aile fertlerinin aile birleşimine yönelik getirilen yeni kısıtlayıcı koşulların da OKK'nin 1/80 sayılı kararı m. 13'deki *standstill* hükmü çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğine hükmetmiştir. ABAD aynı zamanda *Doğan* kararında değindiği *standstill* hükmünün kısıtlanabileceğine dair görüşünü yinelese de *Genç* davasında da ulusal uygulamanın meşru amaca ulaşmak için orantılı olmadığı sonucuna varmıştır. Bu çerçevede Türk vatandaşının Danimarka'da süresiz oturum izni aldıktan sonra çocuğu ile aile birleşimi talebini ilk iki yıl içerisinde gerçekleştirmemesi durumunda tarafların Danimarka ile yeterli

55 Işık Kulu-Glasgow ve Arjen Leerkes, “Restricting Turkish Marriage Migration? National Policy Couples’ Coping Strategies and International Obligations”, *Migration Letters* 10, 3(2013).

56 Gizem Kolbaşı Muyan, “Interactions between Family Reunification and Integration: Marriages of Second Generation Turkish Dutch from Turkey” (Doktora tezi, ODTÜ, 2017).

57 C-138/13 *Naime Doğan*.

58 C-138/13 *Naime Doğan*, paragraf 33.

59 C-138/13 *Naime Doğan*, paragraf 37; C-225/12, *Demir*, EU:C:2013:725, paragraf 40.

60 İlke Göçmen, “Avrupa Birliği Hukuku Çerçevesinde Avrupa Birliği’ndeki Türk Vatandaşları ve Aile Birleşimi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 16, No. 1 (2014), 91.

61 C-561/14 *Caner Genç*.

62 Narin Idriz, “Family Reunification under the Standstill Clauses of EU-Turkey Association Law”, *Common Market Law Review* 54, 1 (2017).

bağa sahip olduklarını kanıtlamaları koşulunun entegrasyon amacı ile orantılı olmadığını ifade etmiştir.

A. davasında⁶³ ise Danimarka'nın aile birleşimi için getirdiği “çiftlerin Danimarka'ya daha fazla bağlılığa sahip olması” ölçütü, ABAD nezdinde ortaklık hukuku çerçevesinde sorgulanmıştır. Divan, Danimarka'ya daha fazla bağlılık kriterini entegrasyon ile ilişkili bulmadığını açık şekilde belirtmiş ve ulusötesi bağlar ile Danimarka'ya entegrasyonun tamamen bağımsız süreçler olduğunun altını çizmiştir.⁶⁴

Bahsedilen üç davada da sorgulanan kısıtlayıcı aile birleşimi kuralları, sadece ilgili ülke vatandaşlarının AB dışından yapacakları evlilikler ve / veya aile birleşimi başvurularında da geçerlidir. Kurallar, bu çerçevede statik AB vatandaşları tarafından tamamen iç mesele olarak değerlendirilmekte ve AB hukuku çerçevesinde sorgulanmamaktadır. Ancak Türk vatandaşlarının kısıtlayıcı koşulları ABAD'a taşınması sonucunda alınan kararlar, ulusal seviyede Danimarka örneğinde olduğu gibi mevzuat değişikliğini zorunlu kılmaktadır. Söz konusu mevzuat değişikliği, temelde Danimarka vatandaşlarının Türk vatandaşları karşısında tersine ayrımcılığını önlemeyi amaçlamaktadır. Saha araştırması, Türk diasporasının kısıtlayıcı kurallar ve uygulamalar karşısında yaşadıkları ülkede kendilerinin hedef alındığını ve ayrımcılığa uğradıklarını hissettiğini ve yaşadıkları ülke ile bağlarının zayıflamasına yol açtığını ortaya koymaktadır.⁶⁵ Elde edilen hakların ve mevzuat değişikliğinin, temelde Türk vatandaşlığından kaynaklandığının farkında olan Türk diasporasının Türk vatandaşlığına yüklediği anlamı ve ulusötesi bağları verdiği değeri arttırdığı sonucuna varılmaktadır.⁶⁶

2.3. Sosyal güvenlik

Türk işçiler sosyal güvenlik alanında ortaklık hukuku çerçevesinde OKK 3/80⁶⁷ bağlamında imtiyazlı haklara sahiptir. OKK 3/80, diğer ortaklık hukuku kaynaklarından farklı olarak mütekebbiliyet (reciprocity) ilkesine sahip değildir.⁶⁸ Bu çerçevede OKK 3/80'in kapsamı sadece bir veya daha fazla AB ülkesinde ikamet eden ya da etmiş olan Türk vatandaşı işçiler ile sınırlıdır. *Akdaş* kararına⁶⁹ kadar ABAD sosyal güvenlik alanında OKK 3/80'i, Ankara Anlaşması m. 9 ve Katma Protokol m. 39 ile birlikte tartışmış ve sadece Türk vatandaşlarının AB vatandaşları ile eşit haklardan yararlanmasını sağlayacak şekilde yorumlamıştır.⁷⁰

63 C-89/18, A.

64 C-89/18, A., paragraflar 37-39.

65 Kolbaşı Muyan, “Alienation of ‘Second Generation Turkish Dutch’”, 172.

66 Kolbaşı Muyan, “Alienation of ‘Second Generation Turkish Dutch’”, 170-172.

67 Avrupa Topluluklarına Üye devletlerin Türk işçileri ve aile bireylerine uyguladıkları sosyal güvenlik programlarına ilişkin 19 Eylül 1980 tarih ve 3/80 sayılı Türkiye-AB Ortaklık Konseyi Kararı, yürürlüğe giriş tarihi bulunmamaktadır. C-262/96 *Sürül* kararı ile imzalandığı tarihten itibaren yürürlüğe girdiği kabul edilmektedir.

68 Groenendijk ve Luiten, *AB'de Türk Vatandaşlarının Hakları*, 10-11.

69 C-485/07 *Akdaş ve diğerleri* [2011] ECR I-4499.

70 Katharina Eisele, *The External Dimension of the EU's Migration Policy: Different Legal Positions of Third-Country Nationals in the EU*, (Leiden: Brill Nijhof, 2014), 362-365.

Akdaş davası, Hollanda tarafından ödenen malullük yardımının Türkiye'ye ihracı ile ilgilidir. Söz konusu yardımın Hollanda dışına transferi, ulusal sosyal güvenlik mevzuatında 2000 yılında yapılan değişiklikle durdurulmuştur.⁷¹ 19 Eylül 1980'den sonra 1408/71 sayılı Tüzük'de⁷² prim ve katkı payı ödemelerine dayanmayan yardımlara ilişkin yapılan ödemelerde yapılan değişiklikler kapsamında, ilgili yardımın AB vatandaşları için de AB içerisinde transferi mümkün değildir.⁷³ *Akdaş* davasında ilgili yardımın transferi konusunda uygulanan yasağın, OKK 3/80 m.6/1 çerçevesinde⁷⁴ Türk vatandaşları için geçerliliği sorgulanmaktadır. *Akdaş* davasında davacılar, Hollanda sosyal güvenlik mevzuatı çerçevesinde getirilen transfer yasağı yürürlüğe girmeden önce Türkiye'ye dönmüşler ve tekrar AB ülkelerine girme hakkına sahip değildirlir. Bu çerçevede, mahkeme OKK 3/80 m. 6'nın Türk vatandaşları için doğrudan etkili olduğunu belirtmiş ve Birlik hukukunda sonradan getirilen transfer yasağının, OKK 3/80'de değişiklik yaratmayacağına ve Türk vatandaşlarını bağlamayacağına hükmetmiştir. ABAD, bu durumun Katma Protokol m. 59 çerçevesinde akit devletler arasındaki ayrımcılık yasağı kapsamında değerlendirilemeyeceğini, zira AB üyesi vatandaşların serbest dolaşım hakkına sahip olduğu, ancak davacıların AB ülkelerine tekrar girişinin mümkün olmayacağını açıklamıştır.

Akdaş davasındaki tutumu ile ABAD, Türk vatandaşlarının AB vatandaşlarına göre sosyal güvenlik alanında, özellikle sosyal yardımların transferi konusunda daha imtiyazlı statüde olmasını sağlamıştır. Ancak *Akdaş* kararının kapsamı, ABAD'ın *Demirci*, *Çoban* ile *Solak* kararları⁷⁵ ile daraltılmıştır. Bu çerçevede ABAD, AB vatandaşlığına sahip Türk vatandaşlarının,⁷⁶ Türkiye'ye döndüğü tarihte Hollanda'da süresiz oturma iznine sahip Türk vatandaşları⁷⁷ ile Türkiye'ye dönmeden önce Hollanda vatandaşlığından kendi isteği ile çıkan Türk vatandaşlarının⁷⁸ *Akdaş* kararında sağlanan imtiyazlı statüden yararlanamayacağına hükmetmiştir. Kararların gerekçesi, temelde akit taraflar arasında eşitlik sağlama amacıyla açıklanmaktadır. Ancak mevcut durumda ABAD, yetkisini aşarak OKK 3/80 hükümlerinde değişikliğe gitmektedir. Ortaklık hukuku çerçevesinde söz konusu değişikliğin sadece akit tarafların oy birliği ile alınacak yeni bir OKK ile mümkün olabileceği düşünülmektedir. Bu çerçevede, söz konusu içtihat ile ilgili gelecekte yeni adımlar atılabileceği değerlendirilmektedir.

71 Pauline Melin, *The External Dimension of EU Social Security Coordination: Towards a Common EU Approach* (Leiden: Brill Nijhof, 2020), 90-91; Paul Minderhoud, "Social Security Rights under Decision No 3/80 of the EEC-Turkey Association Council: Developments in the EU and in the Netherlands", *European Journal of Social Security* 37, No. 2 (2016), 270-271.

72 14 Temmuz 1971 tarihli Topluluk içerisinde hareket eden çalışan kişiler ve aile bireylerine yönelik sosyal güvenlik planının uygulamasını düzenleyen Konseyin 1408/71 sayılı Tüzüğü, OJ L 149/2.

73 C-20/96 *Snares* [1997] ECR I 6057; C-297/96 *Partridge* [1998] ECR I 3467; C-90/97, *Swaddling* [1999] ECR I 1075.

74 "Bu Kararda aksi belirtilmedikçe, bir ya da daha fazla üye devlet mevzuatı gereği hak kazanılan malullük, yaşlılık ya da dul ve yetim yardımlarının nakit ödemeleri ya da iş kazaları ya da meslek hastalıkları sonucu verilen aylıklarda hak sahibinin Türkiye'de ya da ödemeyi yapan kurumun bulunduğu ülkenin dışında bir üye devlet topraklarında ikamet ettiği gerekçesiyle, hiçbir şekilde kesinti yapılamaz, değişiklik yapılamaz, askıya alınamaz, geri çekilemez ya da el konulamaz."

75 C-171/13 *Demirci* ve diğerleri, EU:C:2018:8; C-677/17 *Çoban*, EU:C:2019:408; C-258/18 *Solak*, EU:C:2020:98.

76 C-171/13 *Demirci* ve diğerleri.

77 C-677/17 *Çoban*.

78 C-258/18 *Solak*.

Sonuç

Bu çalışmada, diaspora ile ana vatan arasındaki vatandaşlık ilişkisi ulusötesi vatandaşlık bağlamında ele alınmıştır. Ana vatan vatandaşlığının Türk diasporasına ana vatanda ve yaşadıkları ülkelerde ne tür hak ve ödevler getirdiği incelenmiştir. Bu çerçevede, ulusal ve AB mevzuatı ile ABAD kararları gibi ikincil kaynaklar kullanılmıştır. İlk bölümde, kavramsal ve kuramsal çerçeve ortaya konmuştur. Türk vatandaşlığının yasal arka planı ve mavi kart düzenlemeleri açıklanmış, Türk vatandaşlığının Türk diasporası için anlamı seçme ve seçilme, askerlik ve ekonomik katkı bağlamında ele alınmıştır. İkinci bölümde ise Türk vatandaşlığının AB ülkelerinde yaşayan Türk diasporasına yaşadıkları ülkeler bağlamında sağladığı haklar, yasal ikamet ve sınır dışı edilme, aile birleşimi ile sosyal güvenlik alanında tartışılmıştır.

İncelenen Türkiye-AB ortaklık hukuku ve ABAD kararları çerçevesinde, AB’de yasal olarak ikamet eden Türk işçiler ve aile bireylerinin yasal ikamet ve sınır dışı edilmesi, aile birleşimi ile sosyal güvenlik alanlarında “imtiyazlı statüye” sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Türk vatandaşlarının, yaşadıkları ülke vatandaşları ve aile bireylerinin hatta bazı durumlarda AB vatandaşları ve aile bireylerinin sahip olduğu haklardan bile daha fazla hakka sahip oldukları görülmektedir. Bu durum, AB’ye üye devletlerin zaman içinde ulusal göç hukuku çerçevesinde daha kısıtlayıcı bakış açısı benimserken, AB’nin işçilerin serbest dolaşımı ve üçüncü ülkelere gelen göçmenlerin entegrasyonu ve statüsü ile ilgili daha liberal bir perspektif geliştirmesinden kaynaklanmaktadır.⁷⁹ Türk vatandaşlarının AB vatandaşlarına kıyasla sahip oldukları imtiyazlı statü ise AB’de göç alanında karar alma süreçlerinde üye devletlerin rolü ile açıklanabilmektedir.⁸⁰

Bu tersine ayrımcılığın ortadan kalkması için ilgili ülkelerde yasal değişikliklere ihtiyaç duyulmaktadır.⁸¹ Ulusal mevzuatların Türk vatandaşlarının kazandığı imtiyazlı statüyü kendi vatandaşlarını da kapsayacak şekilde güncellenmesi gerekmektedir. AB ülkelerinde yaşayan Türk diasporası açısından imtiyazlı statü de kuralların esnetilmesi de Türk vatandaşlığı ile ilişkilendirilmektedir.

Bu makalede, Türk diasporası bağlamında, ana vatan (Türkiye) vatandaşlığının, Türk diasporası açısından iki boyutlu bir kazanım sağladığı görülmektedir. İlk olarak, Türk vatandaşlığının Türk diasporası için Türkiye’de sağladığı haklar, kolaylıklar ve kazanımlar açıklanmıştır. Bu noktada, Türkiye’nin Türk diasporasını uygulamada çok daha geniş tanımladığı ve Türk vatandaşı olmayan soydaş, akraba topluluk, Osmanlı mirası gibi toplumsal yapıları

79 Kees Groenendijk, “The Court of Justice and the Development of EEC-Turkey Association Law”, *Rights of Third-Country Nationals under EU Association Agreements: Degrees of Free Movement and Citizenship* içinde, 49-50, editörler Daniel Thym ve Margarine Zoetewij-Turhan (Leiden: Brill, 2015)

80 Virginie Guiraudon, “European Integration and Migration Policy: Vertical Policy-Making as Venue Shopping”, *Journal of Common Market Studies* 38, 2 (2000); Andrew Moravcsik, “Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach”, *Journal of Common Market Studies* 31, 4 (1993).

81 Eleanor Sharpston, “Citizenship and Fundamental Rights – Pandora’s Box or a Natural Step Towards Maturity?”, *Constitutionalising the EU Judicial System: Essays in Honour of Pernilla Lindh* içinde, 269-270, editörler: Pascal Cardonnel, Allan Rosas ve Nils Wahl (Hart Publishing:2012); C-34/09 *Ruiz Zambrano*, ECLI:EU:C:2010:560 davasında raportör Sharpston görüşü, paragraf 123–50.

da Türk diasporası bağlamına dâhil ettiği göz ardı edilmemelidir. Dolayısıyla, Türk diasporası içerisinde Türk vatandaşlığına sahip olmanın, yasal haklara ek olarak diasporik bilinç ve kimlik açısından önemi de belirtilmelidir. İkinci olarak ise Türk vatandaşlığının, Türkiye-AB ortaklık hukuku çerçevesinde sağladığı hakların ilgili devlette diasporanın hukuki statüsünün güçlenmesini sağladığı sonucuna varılmaktadır. Dolayısıyla, Türk vatandaşlığından edinilen hakların Türk diasporasının yaşadığı ülkede toplumsal hayata daha etkin katılımına katkı sağladığı değerlendirilmektedir. Bu durum, Türk diasporasının yaşanılan ülkelerdeki hâkim tartışmaların aksine, ulusötesi vatandaşlığın, yaşanılan ülke vatandaşlığına alternatif olarak görmek yerine tamamlayıcı konumda olabileceğini ortaya koymaktadır. Özellikle AB ülkelerinde yaşayan Türk diasporası için Türk vatandaşlığının anlamının göç sonrası nesillerde azalmayacağı, hatta mevcut koşullar dikkate alınarak artarak devam edebileceği öngörülmektedir.⁸² Gelecekte Türk diasporası için Türk vatandaşlığının anlamının, ana vatan ile kurulan ilişkinin ötesinde, yaşanılan ülkede sağladığı haklar çerçevesinde de ele alan saha çalışmalarına konu olabileceği değerlendirilmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

Askeralma Kanunu. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/06/20190626-1.htm>, Erişim 24.01.2021.

Askerlik. <https://www.ytb.gov.tr/soru-cevap/askerlik>, Erişim 24.01.2021.

Barry, Kim. "Home and Away: The Construction of Citizenship in an Emigrant Context", *New York University Law Review* 81, 1 (2006): 11-59.

Bauböck, Rainer. *Transnational Citizenship: Membership and Rights in International Migration*. Aldershot: Edgard Elgar, 1994.

Bauböck, Rainer. "Cold Constellations and Hot Identities: Political Theory Questions about Transnationalism and Diaspora", *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods içinde*, 295-321. Editörler: Rainer Bauböck ve Thomas Faist. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2010.

Berner, Chiara. "Protection of Families Composed by EU Citizens and Third-Country Nationals: Some Suggestions to Tackle Reverse Discrimination", *European Journal of Migration and Law* 16, (2014): 249-275.

82 Christian Joppke, "The Instrumental Turn of Citizenship", *Journal of Ethnic and Migration Studies* 45, No 6 (2019), 870-873.

- Eisele, Katharina. *The External Dimension of the EU's Migration Policy: Different Legal Positions of Third-Country Nationals in the EU*. Leiden: Brill Nijhof, 2014.
- Faist, Thomas. "Transnationalization in International Migration: Implications for the Study of Citizenship and Culture", *Ethnic and Racial Studies* 23, 2 (2000):189-222.
- Fitzgerald, David. "Rethinking emigrant citizenship", *New York University Law Review* 81, 1 (2006): 90-116.
- Glick Schiller, Nina ve Fouron Georges Eugene. *Georges Woke Up Laughing: Long Distance Nationalism and Search for Home*. Durham/London: Duke University Press, 2001.
- Göçmen, İlke. "Avrupa Birliği Hukuku Çerçevesinde Avrupa Birliği'ndeki Türk Vatandaşları ve Aile Birleşimi." *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 16, No. 1 (2014): 73-121.
- Groenendijk, Kees. "The Court of Justice and the Development of EEC-Turkey Association Law," *Rights of Third-Country Nationals under EU Association Agreements: Degrees of Free Movement and Citizenship içinde*, 39-61. Editörler: Daniel Thym ve Margarite Zoetewij-Turhan. Leiden: Brill, 2015.
- Groenendijk, Kees ve Luiten, Maaïke. *AB'de Yaşayan Türk Vatandaşlarının Hakları: Türk Vatandaşlarının Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile Türkiye Arasındaki Ortaklığa Dayalı Haklar*. Çeviren Ozan Turhan ve Margerite Turhan. İstanbul: İKV Yayınları, 2011.
- Guiraudon, Virginie. "European Integration and Migration Policy: Vertical Policy-Making as Venue Shopping", *Journal of Common Market Studies* 38, 2 (2000): 251-271.
- İdriz Narin. "Hierarchies of Privilege: Juxtaposing Family Reunification Rights, Integration Requirements, and Nationality in EU Law", *European Societies, Migration, and the Law: The "Others" amongst "Us" içinde*, 130-151. Editör Moritz Jesse. Cambridge: Cambridge University Press, 2020.
- İdriz, Narin. "Family Reunification under the Standstill Clauses of EU-Turkey Association Law", *Common Market Law Review* 54, 1 (2017): 263 - 280.
- Joppke, Christian. "The Instrumental Turn of Citizenship", *Journal of Ethnic and Migration Studies* 45, 6 (2019): 858-878.
- Kolbaşı Muyan, Gizem. "Interactions between Family Reunification and Integration: Marriages of Second Generation Turkish Dutch from Turkey." Doktora tezi, ODTÜ, 2017.
- Kolbaşı Muyan, Gizem. "Alienation of 'Second Generation Turkish Dutch' in the Name of 'Integration'", *European Societies, Migration, and the Law: The "Others" amongst "Us" içinde*, 152-172. Editör Moritz Jesse. Cambridge: Cambridge University Press, 2020.
- Kruma, Kristine. *EU Citizenship, Nationality and Migrant Status: An Ongoing Challenge*. Leiden: Brill Nijhoff, 2014.
- Kulu-Glasgow Işık ve Leerkes, Arjen. "Restricting Turkish Marriage Migration? National Policy Couples' Coping Strategies and International Obligations", *Migration Letters* 10, 3 (2013): 369-382.
- Martin, Denis. "The Privileged Treatment of Turkish Nationals", *The First Decade of EU Migration and Asylum Law içinde*, 75-92. Editörler Elspeth Guild and Paul Minderhoud. Leiden: Brill Nijhof, 2011.
- Mavi Kart (Eski Pembe Kart) Uygulaması. http://www.mfa.gov.tr/mavi-kart-_eski-pembe-kart_-uygulamasi-.tr.mfa. Erişim: 24.01.2021.
- Mavi Kartlılar Kütüğü ve Beyan Edilen Nüfus Olaylarının Tutulması Hakkında Yönerge. <https://www.nvi.gov.tr/kurumlar/nvi.gov.tr/mevzuat/nufusmevzuat/yonerge/MaviKartlılarKutuguveNufusOlaylarininTutulmasiYonergesi.pdf>. Erişim 24.01.2021.

- Melin, Pauline. *The External Dimension of EU Social Security Coordination: Towards a Common EU Approach*. Leiden: Brill Nijhof, 2020.
- Minderhoud, Paul. “Social Security Rights under Decision No 3/80 of the EEC-Turkey Association Council: Developments in the EU and in the Netherlands”, *European Journal of Social Security* 37, 2 (2016): 268-285.
- Sarıtaş, Hakan. “İşçi Dövizlerinin Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bilançosuna Etkisi”, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi* 3, 1 (2011): 163-182.
- Schröder, Birgit ve Höhmann, Daniel. “AB ile Türkiye Arasındaki Ortaklık Hukukundaki “Standstill” Hükmünün Uygulama Alanları ve Etkileri”, Almanya Federal Meclisi Bilimsel Araştırma Servisi, 2012. http://www.migazin.de/wp-content/uploads/2011/09/AB-ile-T%C3%BCrkiye-aras%C4%B1ndaki-ortakl%C4%B1k-hukukundaki-_standstill_-h%C3%BCkm%C3%BCn%C3%BCn-uygulama-alanlar%C4%B1-ve-etkileri.pdf, Erişim 22.01.2021.
- Sharpston, Eleanor. “Citizenship and Fundamental Rights – Pandora’s Box or a Natural Step Towards Maturity?”, *Constitutionalising the EU Judicial System: Essays in Honour of Pernilla Lindh içinde*, 245-272. Editörler Pascal Cardonnel, Allan Rosas ve Nils Wahl. Hart Publishing, 2012.
- TDK. *Büyük Türkçe Sözlük* (11. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.
- Tezcan-İdriz, Narin. “Dutch Courts Safeguarding Rights under the EEC-Turkey Association Law”, *European Journal of Migration and Law*, 13 (2011): 219-239.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*. https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tc_anayasasi.maddeler?p3=66. Erişim 24.01.2021.
- Türk Vatandaşlık Kanunu* <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/06/20090612-1.htm>. Erişim 24.01.2021.
- Walter, Anne. *Reverse Discrimination and Family Reunification*. Nijmegen: WLP, 2008.
- Yıldız, Fırat. “Diaspora Kavramı: Tarihçe, Gelişme ve Tartışmalar”, *Hacettepe Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 18, 1 (2013): 289 – 318.
- Yıldız, Fırat. “Türk Kamu Yönetiminde Soydaş Sorunsalı”, *Amme İdaresi Dergisi* 51, 4 (2018):1-20.

Avrupa Birliği Adalet Divanı Kararları

- C-20/96 *Snares* [1997] ECR I 6057
- C-297/96 *Partridge* [1998] ECR I 3467
- C-90/97, *Swaddling* [1999] ECR I 1075
- C-325/05 *Derin* [2007] ECR I-6495.
- C-462/08 *Bekleyen* [2010] ECR I-563
- C-485/07 *Akdaş and others* [2011] ECR I-4499.
- C-484/07 *Pehlivan* [2011] ECR I-5203
- C-7/10 ve 9/10 *Kahveci and Inan*, 29 Mart 2012, EU:C:2012:180
- C-451/11 *Dülger*, 19 Temmuz 2012, EU:C:2012:504
- C-225/12 *Demir*, 7 Kasım 2012 EU:C:2013:725
- C-138/13 *Dogan (Naime)*, 10 Temmuz 2014 EU:C:2014:2066
- C-171/13 *Demirci and others*, 14 Ocak 2015 EU:C:2015:8

C-218/14 *Singh (Kuldip) and others*, 16 Temmuz 2015 EU:C:2015:476

C-561/14 *Genc (Caner)*, 12 Nisan 2016 EU:C:2016:247

C-652/15 *Tekdemir*, 29 Mart 2017 EU:C:2017:239

C-123/17 *Yön*, 7 Ağustos 2018 EU:C:2018:632

C-677/17 *Çoban*, 15 Mayıs 2019 EU:C:2019:408

C-89/18 *A.*, 10 Temmuz 2019, EU:C:2019:580

C-258/18 *Solak*, 13 Şubat 2020, EU:C:2020:98

Avrupa Birliği Mevzuatı

2003/86 sayılı Direktif: 22 Eylül 2003 tarihli aile birleşimi hakkını düzenleyen Avrupa Konseyi Direktifi 2003/86/EC [2003] OJ L 251/12.

2004/38 sayılı Direktif: 29 Nisan 2004 tarihli AB vatandaşlarının ve ailelerinin üye devletlerin ülkelerine taşınma ve orada ikamet etme hakkını düzenleyen Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Direktifi 2004/38/EC [2004] OJ L 158/77.

1408/71 sayılı Tüzük: 14 Temmuz 1971 tarihli Topluluk içerisinde hareket eden çalışan kişiler ve aile bireylerine yönelik sosyal güvenlik planının uygulamasını düzenleyen Konseyin 1408/71 sayılı Tüzüğü, OJ L 149/2.

Türkiye-AB Ortaklık Hukuku Kaynakları

Ankara Antlaşması/Ortaklık Antlaşması: 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında ortaklık kuran antlaşma, yürürlük tarihi 1 Aralık 1964, OJ L 217.

Katma Protokol: 23 Kasım 1970 tarihinde imzalanan Ortaklık Antlaşmasına ekli Katma Protokol, yürürlüğe giriş tarihi 1 Ocak 1973, OJ L 293.

Gümrük Birliği/ Ortaklık Konseyinin 1/95 sayılı kararı (OKK 1/95): Türkiye ile Avrupa Toplulukları arasındaki gümrük birliğinin son döneminin uygulamaya konmasına ilişkin 22 Aralık 1995 tarih ve 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı [1996] OJ L35.

Ortaklık Konseyinin 2/76 sayılı Kararı (OKK 2/76): Ankara Antlaşması'nın 12'nci maddesinin uygulanmasına ilişkin 20 Aralık 1976 tarih ve 2/76 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı

Ortaklık Konseyinin 1/80 sayılı Kararı (OKK 1/80): Ortaklığın Geliştirilmesine ilişkin 19 Eylül 1980 tarih ve 1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı.

Ortaklık Konseyinin 3/80 sayılı Kararı (OKK 3/80): Avrupa Topluluklarına üye devletlerin Türk işçileri ve aile bireylerine uyguladıkları sosyal güvenlik programlarına ilişkin 19 Eylül 1980 tarih ve 3/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı, OJ L110/60.